

HISTRIA ÎN EPOCA ARHAICĂ (II)*

PETRE ALEXANDRESCU

Miletul a fost metropola celor mai multe colonii grecești de pe malurile Mării Negre. Activitatea sa colonizatoare s-a desfășurat pe durata unui secol și jumătate, fiind curmată de asediul și de distrugerea orașului de către persi în anul 494 î.e.n. Pe lângă coloniile care s-au dezvoltat în centre urbane puternice, milesienii au întemeiat și așezări mai puțin importante sau stațiuni temporare, abandonate sau reocupate ulterior de noi valuri de coloniști, adesea de altă origine. Ei au antrenat în această mișcare și greci din alte cetăți, fie ionieni, fie eolieni, cu toții însă de pe coasta egeică a Asiei Mici. Miletul a fost, așadar, stăpina aproape fără rival a țărmurilor Mării Negre. Spre deosebire de alte ținuturi, în care s-a produs colonizarea greacă, de pildă Sicilia, Italia de nord sau Propontida (Marea Marmara și strimtorile), unde s-au încrucișat și au concurat diverse cetăți, dacă nu chiar diverse curențe colonizatoare, Pontul Euxin a devenit un „domeniu exclusiv milesian“. Abia după slăbirea puternicei metropole, o dată cu ocuparea Anatoliei de către persi în 540 și cu conflictele mereu mai dese ale Miletului cu autoritatea Marelui Rege și a satrapilor săi, un oraș grecesc străin de această lume, Megara din Grecia continentală, a putut reuși să pătrundă în această lume colonială închisă și să înființeze câteva colonii.

Pentru înțelegerea fiecăreia dintre cetățile întemeiate de Milet în Marea Neagră trebuie avut în vedere caracterul unitar al acestui adevărat imperiu colonial și comunitatea sa de cultură, de civilizație, de limbă și de instituții, ca și aceea a credințelor și cultelor. O recentă teză de doctorat, cea a lui Norbert Ehrhardt, *Milet und seine Kolonien* (1983), a avut ca obiect analiza acestei lumi coloniale închise, luate ca întreg, și reconstituirea structurii ei instituționale, sociale, religioase. „Identitatea instituțională — observă Ehrhardt — între orașul mamă și colonii, în etapa de

*) Prima parte a studiului a apărut în numărul precedent al acestei reviste. Notele sint numerotate în continuare.

intemeiere, și conservatismul cu care coloniile au menținut rînduiețile inițiale sînt elemente specifice ale colonizării milesiene⁶¹. Civilizația Histriei trebuie judecată din acest punct de vedere, ca unul din elementele acestui vast ansamblu.

EPOCA DE AUR A HISTRIEI

Începînd cu veacul al VI-lea î.e.n., Histria a cunoscut perioada sa de mare avînt constructiv și de prosperitate economică.

Activitatea de construcție cea mai spectaculoasă a fost aceea care s-a produs în zona sacră a acropolei. Către mijlocul secolului s-au ridicat primele sanctuare de piatră ale cetății, cele dedicate lui Zeus și Afroditei, *temenos*-ul căpătînd structura pe care o va păstra atît timp cît va fi în funcție, adică pînă la sfîrșitul erei păgîne. Programul celor două sanctuare poartă amprenta artei asiatice. Este vorba de temple *in antis*, ridicate pe cite un *podium* fără stilobat, așa cum cunoaștem din unele exemple furnizate de orașele ioniene și eoliene din Asia Mică. Sanctuarele sînt de mărime modestă, indiciu pe de o parte al forței economice a orașului, dar și al specificului arhitecturii arhaice ioniene din coloniile pontice⁶¹. Nu s-a păstrat nimic din ordonanța celor două temple, cu excepția unui fragment de capitel ionic cu vîlutar⁶². Există însă părți din decorațiile și din acoperișul policrom de teracotă⁶³. Se remarcă antefixe decorate cu *gorgoneia* de la templul lui Zeus⁶⁴ și fragmente din sima pictată, înrudită cu aceea de la sanctuarul de la Kalabak Tepe de lîngă Milet⁶⁵ și antefixe cu *anthemia*, atribuite templului Afroditei⁶⁶. În aceeași vreme se ridică altarul H din gresie calcaroasă, marcînd *uia sacra* ce se va configura în perioadele ulterioare⁶⁷.

⁶¹ Templul lui Zeus se compune din *naos* și *pronaos* distil *in antis*, cu trepte de acces la fațadă: D. M. Pippidi, în *Histria* I, p. 231 și urm.; D. Theodorescu, *Dacia* 12, 1968, p. 230 urm., care propune două variante de plan, dintre care se poate reține cea de a doua, fig. 16. Templul Afroditei, 14,209 x 7,150 m platforma 21,359 x 16,450 m, se compune dintr-un *naos* și *pronaos*, tetrastil prostil, trepte de acces la *podium* dispuse la fațadă și latura de est. Planul general al zonei sacre, la K. Zimmermann, *EAZ* 22, 1981, p. 454.

⁶² D. Theodorescu, *art. cit.*, p. 283 urm., nr. A 3.

⁶³ K. Zimmermann, *op. cit.*, a atribuit ipotetic, după locul lor de descoperire, piese asamblate sub denumirea de *Dach 6* (kalypterele D1 și D2 și antefixe A I), templului lui Zeus, iar cele din *Dach 9* (fragmente de sima S I și de antefixe A II) templului Afroditei.

⁶⁴ D. Theodorescu, *RA* 1970, p. 29-31, fig. 1-3; către mijlocul sec. al VI-lea î.e.n.; vezi K. Zimmermann, *op. cit.*, p. 267; al treilea sfert al sec. al VI-lea î.e.n.

⁶⁵ D. Theodorescu, *RA* 1970, p. 38 urm., fig. 10/1; Zimmermann, *op. cit.*, p. 274 urm.

⁶⁶ D. Theodorescu, *ibid.*, p. 36, fig. 8/9; Zimmermann, *op. cit.* p. 274 urm.

⁶⁷ M. Lambrino, *Les vases archaïques d'Histria*, București 1938, p. 355-6, semnalează descoperirea unui alt *temenos* în partea de SE a acropolei, sub bazilica bizantină timpurie adosată zidului de apărare, atribuit divinității eponime a orașului, Apollo Ietros; cf. Theodorescu, *Dacia* 11, 1967, p. 119 urm.

Către mijlocul aceluiași veac, histrienii ridică un zid de apărare în jurul cartierului civil, pe care îl supun unei ordonări urbanistice. Cercetările făcute în ultimii ani au adus rezultate noi. Sistemizarea cartierului civil a fost precedată de tăierea unei străzi care înconjură întregul perimetru al așezării, prefigurând traseul viitoarei incinte. Strada, datînd de la începutul veacului al VI-lea, avea lățimea de 9,30 m, era mărginită cu o bordură din blocuri paralelipipedice și pavată cu *coccipasto*. Ea înconjură, deja la această dată, întreaga arie ocupată apoi de cartierul civil, în extensiunea sa maximă, și avea funcția de a lega portul cu drumurile care traversau necropola de NV și *chora*. Cîndva, către mijlocul veacului, se ridică zidul de apărare al așezării civile, identificat deocamdată numai pe o porțiunea din traseul de sud și, prin sondaje de adîncime, în cîteva puncte pe traseul de vest. Zidul era construit dintr-un soclu de zidărie de șist cu o structură de cărămizi nearse, placate cu calcar în zidărie pseudoisodomă. O dată cu ridicarea incintei, se constituie și rețeaua urbană a cartierului⁶⁸. Maria Coja a identificat pînă acum 5 străzi, încadrate de arh. Monica Mărgineanu Cîrstoiu în cadrul unui model posibil al lotizării urbane, menținut ca atare pînă în epoca elenistică. Sistemul stradal se bazează pe cele două străzi care flanchează, în interior și în exteriorul ei, incinta arhaică (1 și 2). Lotizarea formează insule de $\pm 72 \text{ m} \times \pm 36 \text{ m}$ (exclusiv lărgimea străzilor), în care unele insule au putut rămînea neocupate⁶⁹.

Săpăturile Suzanei Dimitriu au dus la scoaterea la lumină a unui număr de 54 de locuințe. Acestea au formă rectangulară, constînd dintr-o încăpere de aprox. $4 \times 4 \text{ m}$ sau $4 \times 6 \text{ m}$, sau din două încăperi cu perete despărțitor. Materialul de construcție era trestia sau nuielele împletite, acoperite cu fețuială de lut. Pereții erau întăriți cu pari, ale căror găuri se păstrau în podelele de lut. „Dărîmăturile mai importante de chirpici ale unor locuințe îndreptătesc presupunerea că pereții erau construiți din cărămizi arse la soare. Piatra, ca material de construcție, nu era utilizată. Doar la o locuință s-a constatat un soclu din piatră nefasonată. Se remarcă utilizarea, fie ca temelie, fie în elevație, a tehnicii straturilor alternative suprapuse, din argilă și pămînt cu cenușă, tehnică utilizată larg mai tîrziu în epoca elenistică. Podelele caselor erau din lut, de obicei deasupra unui strat izolat de nisip. Lutul podelelor fusese uneori ars intenționat, pentru a fi întărit. Vetrele sînt de obicei rotunde. Acoperișurile sînt din stuf. Nu avem indicii de folosire a țiglei. Materialul de construcție fiind ușor și inflamabil, multe locuințe au fost mistuite de foc, astfel că pe aceeași porțiune s-au descoperit resturile suprapuse ale mai multor locuințe, unele peste altele, ridicate în decursul unui interval scurt”⁷⁰.

⁶⁸ M. Coja, în *La fortification et sa place dans l'histoire politique, sociale et culturelle du monde grec*, Valbonne 1983 (sub tipar).

⁶⁹ M. Mărgineanu Cîrstoiu, *art. cit.* care propune ca unitate de măsură piciorul de 29,52 cm (244 P = 72,0283 m; 122 P = 36 m), pe care l-a identificat pe un capitel ionic, din prima jumătate a veacului al VI-lea î.e.n.

⁷⁰ S. Dimitriu, în *Histria* 2, p. 32 urm.

În decursul celei de-a doua jumătăți a veacului al VI-lea, corespunzând nivelului al III-lea arhaic din acest cartier, stratul de depunere crește considerabil, indicând o mare intensificare a locuirii.

În aceeași perioadă, în care are loc opera de sistematizare a cartierului civil și de fortificare a acestuia, histrienii au ridicat, probabil, și zidul de apărare care înconjură acropola. Scarlat și Marcelle Lambrino au identificat în sondajul C de pe acropolă această fortificație⁷¹, iar arh. Mărgineanu Cirstoiu a încercat să-i stabilească traseul pornind de la indicațiile oferite de rețeaua stradală romană și de distorsiunile incintei elenistice⁷².

Începând cu mijlocul veacului al VI-lea, activitatea productivă a Histriei se intensifică și se diversifică. Atelierele ceramice, situate la marginea apuseană a cartierului civil, produc o varietate de forme de vase pentru uzul zilnic, începând cu cratere, oenochoi, căni, pînă la străchini și cești, după cele două procedee de ardere, la roșu și la cenușiu⁷³. Este interesant de semnalat aici rezultatul obținut recent de P. Dupont. El a reușit, cu ajutorul analizelor de laborator, să separe, în cuprinsul ceramicii produse la Histria, un grup de vase fine, decorate în stilul Fikellura și în stilul „Wild Goat” din Chios⁷⁴. Olarii histrieni au realizat, ei înșiși sau împreună cu meșterii itineranți veniți din centrele respective ale Asiei Mici asemenea vase. Existența unor asemenea ateliere pune problema rolului Histriei și a altor colonii milesiene din Marea Neagră ca centre artistice regionale sau provinciale, încă din sec. al VI-lea⁷⁵.

Alături de vase, se produc, începând tot de la mijlocul veacului, piese pentru acoperișurile sanctuarelor din *tēmenos*. Cercetările lui K. Zimmermann și unele rezultate experimentale preliminare obținute de Pierre Dupont au dus la identificarea unei anumite categorii de asemenea piese, în special kalyptere, strotere, hegemones, fără a putea preciza deocamdată dacă poate fi vorba și de părți din decorația acoperișului⁷⁶ (elemente de sima, acrotere pictate etc.).

În aceeași vreme se conturează la Histria și producția de obiecte de podoaab din sticlă turnată. Analiza unor rămășițe reziduale din fundul unei amfore arhaice, descoperite în cartierul civil, și asupra unor mărgel de sticlă albastră descoperite în Cetate a permis constatarea existenței unui atelier histrian de asemenea obiecte în a doua parte a secolului al VI-lea î.e.n.⁷⁷.

⁷¹ După informația lui Dinu Adameșteanu, care a asistat la săpături în perioada 1936-1939.

⁷² M. Mărgineanu-Cirstoiu, *art. cit.*, p. 306, fig. 5.

⁷³ P. Alexandrescu, *Dacia*, 16, 1972, p. 110 urm.; idem, *Histria IV*, p. 94 urm.

⁷⁴ Dupont, *Dacia* 27, 1983, p. 38; autorul a avut amabilitatea să-mi comunice identificarea unui fragment ceramic de la Berezan, decorat în stil mixt „Middle Wild Goat/Fikellura”, de factură locală, pe care l-a remarcat în colecțiile Institutului de Arheologie din Kiev și care atestă activitatea unui alt atelier local, distinct de cel de la Histria.

⁷⁵ Pentru sculptură vezi M. Alexandrescu Vianu, *Sculptura în piatră la Histria*, în *Histria, eine west-pontische Stadt*, Konstanz 1988 (sub tipar).

⁷⁶ Zimmermann, *op. cit.*, p. 333 urm.

⁷⁷ Tudor Ionescu, în *Histria 2*, p. 353 urm.

Încă de la mijlocul aceluiași secol sau din cursul celui de al treilea sfert, la Histria, în teritoriul său rural și în ținuturile vecine aflate în zona ei de influență, au apărut săgeți de bronz cu valoare monetară. Cîteva tezaure au fost descoperite mai ales în partea de nord a *chorei*, în așezarea de la Cap Doloșman și împrejurul acesteia, unde se aflau poate și atelier-rele, în legătură cu zăcămintele de cupru de la Altîn Tepe⁷⁸. Durata acestor emisiuni nu a putut fi încă precizată, din lipsa unui catalog al pieselor descoperite în așezări, cu indicația condițiilor stratigrafice de descoperire. Este probabil însă că ea s-a prelungit și în cursul veacului al V-lea (prima jumătate?), concurînd o vreme cu primele emisiuni de monede histriene de bronz, așa cum ne arată tezaurul descoperit în 1973 la Constanța, unde ele apar împreună.

Cîștigă din ce în ce mai mult teren punctul de vedere potrivit căruia avem de a face cu o formulă greacă primitivă de emisiuni premonetare, produse în cîteva dintre coloniile milesiene de pe coasta apuseană și nord-vestică a Mării Negre (Apollonia, Histria, Berezan și Olbia, aceasta din urmă emițînd și piese în forma unor delfini, așa-ziiși „delfinași”). Problema acestor virfuri de săgeți a fost de curînd amplu examinată de V. A. Anohin⁷⁹. Se pot pune în evidență cîteva caracteristici :

1) Aceste piese erau utilizate în activitatea comercială a orașelor grecești și a teritoriilor lor rurale, așa cum reiese din harta lor de difuziune (cele cîteva piese descoperite în afara acestora nu sînt semnificative). Nu avem motive să credem că geții, tracii sudici sau sciții acestei vremi timpurii utilizau asemenea forme de plată.

2) Se poate stabili un raport între greutatea medie a acestor virfuri de săgeți premonetare (5,3 gr. după Anohin) și cele mai vechi emisiuni grecești din Asia Mică, realizate din electrum (aliaj de aur cu argint) avînd ca etalon staterul milesian (?) de 14,1 gr. (un asemenea stater, însoțit de 3 *trita*, de la sfîrșitul veacului al VII-lea, a fost descoperit într-un mic tezaur la Berezan⁸⁰).

⁷⁸ Dintre cele mai importante tezaure: A. Aricescu, SCN 6, 1975, p. 21 urm. (Enisala), pentru care vezi și S. Sorda, AnnIstNum 26, 1979, p. 185-206; G. Poenaru-Bordea și E. Oberländer-Tirnovanu, în *Actes du II-e Congrès Intern. Thracologie*, II 1976 (1980), p. 141 urm. (Jurilovka), pentru care și H. B. Wells, SAN 12, 3, 1981, p. 53-54; M. Adameșteanu-Mănușu, SCN 8, 1984, p. 17-24 (Vișina, 700 de piese însoțite de un „delfinaș”). Un tezaur a fost descoperit în 1981 în așezarea de la Nuntași II, în apropiere de Histria (informație C. Domăneanțu). Pentru piesele descoperite chiar la Histria, C. Preda, *Histria* 3, 1973, p. 17-19 (dar fără catalog și fără indicații de șantier privind condițiile de descoperire): G. Poenaru-Bordea, în *Histria* 6, 1982. Cîteva virfuri de săgeți au apărut în săpăturile de la Tomis, colonie care făcea parte, probabil, în acea vreme, din zona de influență economică a Histriei: C. Scorpan, SCN, 7, 1980, p. 25-34. Aici a apărut în 1973 și un tezaur compus din 54 săgeți și 24 monede divizionare de bronz histriene cu roata și cu legenda I Σ T (*Coin Hoards* 1976, 2, N 15). Pentru bibliografia întregii probleme vezi G. Poenaru-Bordea, în *A Survey of Numismatic Research 1978-1984*, International Numismatic Commission, (pentru Congresul Intern. de Numismatică de la Londra 1986), Londra 1986, p. 89-90.

⁷⁹ V. A. Anohin, în *Ol'vije i eë okruža*, Kiev 1986, p. 68-89.

⁸⁰ P. O. Karișkovski și V. V. Lapin, în *Problemi grečeskoj kolonizacii Severnogo i Vostočnogo Pričernomor'ja*, Tskhaltubo 1977 (1979), p. 105, Iu. Vinogradov, Olbia, Xenia 1, Konstanz 1981, p. 19-20.

3) Se poate face o legătură între aceste semne premonetare (virfuri de săgeți și „delfinași”) și cultul lui Apollo, în ipostaza de *Ietros* (și arcaș, *Toξόφορος*) și de *Delphinios*. Pe unele virfuri de săgeată descoperite la Be-rezan și la Olbia apare litera A (de la Apollo) și roata cu patru spițe, simbol solar-apollinic, care figurează și pe monedele divizionare de bronz histriene⁸⁰bis.

RELĂȚIILE CU GETII

Așa cum arătam la începutul acestor pagini, instalarea coloniștilor milesieni în punctul pe care l-au ales pentru ridicarea orașului și în ținutul aferent nu pare să se fi produs pe un teren locuit în acel moment de triburile getice. Totuși, forța politică și demografică a acestei populații se făcea simțită în ținuturile de la Nord de Cetate.

Așezările fortificate, ca cele de la Babadag și Beidaud, înconjurate de constelații de situri deschise, indică existența, până către sfârșitul perioadei Ha mijlociu, a unor formațiuni politice getice în această regiune, care va intra, începând din secolul al VI-lea î.e.n., în zona de influență, dacă nu chiar în teritoriul agricol al Histriei. Așa, de pildă, situl de la Cap Doloșman, probabil un *emporion* histrian, se așază peste o așezare mai veche de tip Babadag. Nu putem aprecia încă, în stadiul actual de cunoaștere, decalajul cronologic dintre nivelul de cultură Babadag și cel mai vechi nivel grecesc de la Cap Doloșman⁸¹. Așa cum arătam într-un studiu anterior, publicat în această revistă, nu a putut fi încă surprins până acum un contact stratigrafic dintre Ha mijlociu și materialul grecesc în zona vest-pontică, iar în ținutul care ne interesează aici constatăm că pe așezarea fortificată de la Babadag, faza recentă este lipsită de ceramica greacă, în timp ce un habitat din apropiere, datînd din sec. al VI-lea este lipsit de ceramică Babadag. Cercetările care se fac asupra Ha mijlociu în România au arătat că dispariția culturilor Babadag s-a produs sub presiunea unor evenimente externe (mișcări de populații răsăritene?), iar primele contacte ale grecilor s-au produs după dispariția acestor civilizații, chiar și în zona de nord a teritoriului histrian, în care se aflau importante resurse naturale⁸².

Ținutul acesta a constituit însă mai târziu sediul unei noi formații politice getice, semnalat de necropola princiară de la Agighiol și de siturile și necropolele getice din apropiere, dintre care cimitirul de la Enisala, datînd din perioada secolelor V-IV î.e.n. cuprinde mai multe sute de mor-

⁸⁰ bis Pe un graffito de pe un fragment de kalypter arhaic votiv, recent descoperit la Olbia, apare roata solară, avînd între spițe cuvîntul ΙΕΤΡΟΣ, epitetul lui Apollo (A. S. Rusjaeva, VDI 1986, 2, p. 35 urm., fig. 3/6 și 4/7). B. Mitrea, Pontica 15, 1982, p. 89-97, a pus în valoare simbolismul solar al roții de pe monedele divizionare de bronz histriene, dar ca un împrumut iconografic din lumea geto-dacică, deși această reprezentare are o veche ascendență în arta greacă, încă din perioada protogeometrică.

⁸¹ M. Coja, BMI 1972, p. 33.

⁸² P. Alexandrescu și S. Morintz, Pontica 15, 1982, p. 55 urm.

minte. Este de presupus că histrienii au avut de ținut seama, în relațiile lor cu geții, de puterea politică situată la nord de Cetate care, înainte de întemeierea Histriei, domina din burgul de la Babadag, iar mai târziu își avea sediul în zona Agighiol-Enisala, cu fluctuații politice și demografice încă necunoscute, dar cu o efectivă permanență în spațiu.

Spre deosebire de această parte, ținutul din imediata vecinătate, la vest de Cetate, porțiunea embrionară a *choriei*, axată pe râurile Nuntași și Iunan Dere, nu pare a fi fost grevată de asemenea formații. Apariția unor așezări deschise în decursul secolului al VI-lea indică rapida populare a ținutului.

Recunoașterile de teren, sondajele și săpăturile sistematice întreprinse în ultimii ani, în cadrul unui program de înregistrare și de cartare a tuturor urmelor arheologice din teritoriul rural histrian, contribuie să înnoiască substanțial cunoștințele noastre. Au fost detectate⁸³ o serie de așezări înșirate de-a lungul acestor riuri, la mică distanță unele de altele. Cea mai depărtată de Histria este cea de la Tariverde, cercetată sistematic de Radu Vulpe și Petre Alexandrescu, apoi de D. Berciu și C. Preda în perioada 1952-1959^{83bis}. Au fost scoase la lumină bordeie și locuințe de suprafață, cel mai vechi material datînd din al doilea sfert al secolului al VI-lea. Ceramica greacă este reprezentată de mari cantități de amfore (în special de Lesbos, Chios și Clazomene), de veselă de lux (din Corint, Attica, Grecia de Est) și veselă de uz curent.

Săpăturile recente au scos la lumină încă două așezări, Nuntași I și II, cercetate de C. Domăneanu, începînd din 1979, deocamdată prin secțiuni stratigrafice. Ambele, situate la 10, respectiv 12 km depărtare de Histria, prezintă un caracter grecesc mai pregnant, prin proporția redusă a ceramicii hallstattiene. Întemeiate în sec. al VI-lea, ele au cunoscut o dezvoltare rapidă pînă în a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n., pînă la forme aproape urbane, locuințele cu socluri de piatră fiind dispuse în cadrul unei rețele stradale ortogonale⁸⁴.

În ultimii ani, Konrad Zimmermann (Rostock) și Al. Avram sînt în curs de a scoate la lumină resturile unor ferme agricole, situate în punctul Histria-Pod, la 4 km vest de Cetate, datînd din sec. al V-lea și al IV-lea, cu antecedente din sec. al VI-lea⁸⁵.

O dată cu ocuparea acestei porțiuni din *chora*, histrienii manifestă un interes tot atît de activ pentru ocuparea unora dintre punctele strategice cheie de pe litoral, pînă în dreptul deltei fluviului de la care orașul își tragea numele. Așezarea de la Cap Doloșman, situată la 20 km nord în linie dreaptă, punct dominant de supraveghere a coastei marine, a fost ocupat de histrienii la scurt timp după întemeierea cetății (cele mai vechi

⁸³ A. Avram, C. Bounegru și C. Chiriac, *Pontica* 18, 1986, p. 133-124 (partea I); aceeași, *ibidem*, în acest număr p. 245-251 (partea a II-a).

^{83bis} C. Preda, *Pontica* 5, 1972, p. 77 urm., cu bibliografia rapoartelor preliminare publicate.

⁸⁴ Cercetările sînt în cea mai mare parte inedite; C. Domăneanu, *Materiale* 14, *Tulcea* 1981, p. 265-266.

⁸⁵ K. Zimmermann și A. Avram, *Materiale* 16, *Vaslui* 1982 (1986), p. 65-67; aceeași, *Klic* 69, 1987, sub tipar.

fragmente ceramice datează de la sfârșitul sec. al VII-lea sau începutul sec. al VI-lea). Cercetările sistematice, efectuate de mai bine de 20 de ani de către Maria Coja și de un colectiv al Muzeului Tulcea, au scos la lumină, în special, cetatea și importante construcții urbane (4 bazine creștine, printre altele) din veacul al V-lea bizantin, dar au atins și nivelele cele mai vechi⁸⁶. În apropiere au fost identificate așezări agricole, ca aceea de la Vișina, cercetată de M. Adameșteanu, la 9 km vest, datînd de la mijlocul veacului al VI-lea⁸⁷. În sfârșit, în apropierea brațului Sf. Gheorghe al Deltei Dunării, se află așezarea rurală de la Sarinasuf, cercetată de Petre Alexandrescu între 1964-1970, datînd de la mijlocul veacului al VI-lea⁸⁸.

Participarea populației getice la constituirea acestor așezări este un fapt bine cunoscut în cercetările noastre, și ea explică bruscă explozie demografică din acest ținut. Unul dintre indicii îl constituie ceramica lucrată cu mîna de tip hallstattian. Ea a apărut la Histria, atît în straturile din așezarea civilă, cît și în zona sacră. Sînt vase mari borcan, cu pereții groși, dintr-o argilă bogată în degresanți, decorate cu briu alveolar sau cu proeminente apucătoare. Această categorie ceramică este mai abundentă în așezările rurale, ca cele de la Tariverde, Vișina, Sarinasuf, unde alcătuiește o parte importantă a materialului arheologic. O a doua grupă de vase lucrate cu mîna se distinge prin pereții mai subțiri, cu profilul buzei ușor evazat, decorat cu creștături oblice dese. Prima grupă este de tradiție hallstattiană locală și se întîlnește în așezările din interiorul continental. Cealaltă a fost numită „nord-pontică” și este cunoscută din așezările din stepa nord-pontică, de caracter scitic⁸⁹.

Diverse alte elemente de civilizație materială, descoperite atît în Cetate cît și în teritoriu, confirmă aspectul compozit al populației negrecești. Se remarcă o serie de piese de caracter scitic, ca psalii de os⁹⁰, piese de harnașament⁹¹, mîner de oglindă⁹². Mai mult decît simple legături de schimb, asemenea dovezi atestă relații, dacă nu chiar prezența la Histria, alături de aceea a geților vecini, a unor persoane venite din mediile nord-pontice, scitice.

Asemenea populații au fost probabil atrase de activitățile de exploatare a pămîntului, o dată cu înființarea așezărilor rurale, în condiții sociale și juridice care pentru această vreme ne rămîn necunoscute, dar care pentru perioade mai recente au fost cercetate pe baze epigrafice⁹³.

⁸⁶ M. Coja, BMI 1972, p. 33-44. Majoritatea rezultatelor sînt încă inedite.

⁸⁷ Mihaela Adameșteanu-Mănușu, Materiale 14, Tulcea, 1980, p. 157-160; aceeași, *ibidem* 15, Brașov 1981 (1983), p. 174-177.

⁸⁸ Cercetări inedite. Pentru cronologie, P. Alexandrescu, *Thraco-dacia* 1, p. 122.

⁸⁹ S. Dimitriu, în *Histria* 2, p. 45 urm., pl. 49.

⁹⁰ D. Berciu, PZ 41, 1963, p. 190.

⁹¹ Un depozit de asemenea piese, compus din ornamente de os pentru curele și din atirători de piatră, a fost descoperit de S. Dimitriu într-o groapă din așezarea civilă de la Histria, datînd din a doua jumătate a sec. al VI-lea i.e.n. (inedit).

⁹² P. Alexandrescu, în *Histria* 2, p. 154, pl. 85 (tumulul XII).

⁹³ D. M. Pippidi, *Scythica Minora*, 1975, p. 65-80.

„Explozia demografică” constatată la Histria și în nucleul teritoriului său agricol, în decursul veacului al VI-lea, nu se poate explica decât prin aflulul de populații venite fie din interiorul continental, fie din ținuturi coticie mai îndepărtate, pe care corăbierii histrieni le frecventau. Atrăgeau avantajele oferite de port și de traficul de mărfuri, ca și de punerea în exploatare a pământurilor intrate în stăpînirea noilor veniți.

Avem însă dovezi asupra relațiilor pe care aristocrația tribală getică le stabilise în aceeași vreme cu histrienii. În imediata apropiere a orașului, în partea de nord-vest, într-un punct de unde se va dezvolta în viitor una din necropole, a fost cercetat un grup de trei tumuli, adăpostind morminte ale acestei aristocrații, după ritul princiar tracic. În centru se găseau resturile unor mari ruguri de suprafață, transformate apoi în morminte, ritual aristocratic de veche tradiție⁹⁴. De jur împrejur au fost depuse jertfe umane și de cai (aceștia din urmă întregi sau numai copite și capete), ritual singeros cunoscut mai mult în lumea scitică. Inventarul funerar, aproape exclusiv grecesc, cu excepția citorva fragmente de vase hallstattie-

⁹⁴bis C. Preda, *Thraco-dacica* 3, 1983, p. 19-24, crede a putea identifica „un aspect cultural Tariverdi-Beidaud”, atribuit geților, semn al „unei formații politice” și chiar al unei „uniuni politice getice nord-dobrogene”. Aceste încheieri istorice nu se întemeiază decât pe înțelegerea datelor civilizației materiale de la Histria și din teritoriul ei rural. Iată cîteva obiecții la această interpretare :

1) Pe lîngă ceramica lucrată cu mina, de factură grosieră și de tradiție hallstattiană (cu greu atribuibilă unui anumit aspect cultural), în așezările din *chora* histriană ca și la Histria a apărut în proporție notabilă și ceramica grosieră lucrată cu mina de „aspect nord-pontic” și atribuită populațiilor scitice (vezi S. Dimitriu, în *Histria* 2, p. 128 urm.).

2) Ceramica cenușie lucrată la roată din aceste așezări sau necropole este o varietate a ceramicii grecești de uz curent, arsă reducător (aceleași forme și tipuri au fost produse în atelierele locale histriene, în bună parte chiar la Histria, vezi P. Dupont, în *Histria* 5, încă de la începutul sec. al VI-lea î.e.n., după un inventar de forme și tipuri care se regăsește în restul lumii coloniale ioniene. Introducerea tehnologiei „la roată” în mediile getice este o problemă care se pune numai în ținuturile din afara „moșiei” histriene.

3) Existența semi-bordeielor de la Tariverdi, Sarinasuf, Vișina și chiar de la Histria nu este probantă pentru geți, devreme ce în colonia greacă de la Berezan au fost pînă acum scoase la lumină 24 de asemenea semi-bordeie datînd încă din prima etapă (sfîrșitul sec. VII — mijlocul sec. VI î.e.n.), vezi N. Kopeikina, SA 1981.1, p. 206, urm., iar la Olbia semi-bordeiele caracterizează — după E. Levi, în *Antiknye Gosudarstva Sev. Pričernomorja*, Moscova, 1984, p. 31 urm. — cea mai veche fază de locuire (sec. al VI-lea î.e.n.). Același tip de locuință este frecvent și în așezările rurale olbiene.

4) Pentru problema funcției economice a virfurilor de săgeți premonetare și a caracterului lor grecesc, vezi mai sus.

5) Dacă este să căutăm *aspectul cultural* în care se încadrează cel mai bine descoperirile de la Tariverdi, Vișina, Corbu de Sus, Histria-Sat, Sarinasuf etc. acela nu poate fi, așa cum observase pe bună dreptate tot C. Preda în studiul său *Tariverdi, așezare băștină sau factorie histriană?*, Pontica 5, 1972, p. 77 urm., decât acela care apare și la Histria (în așezarea civilă, ca și în Cetate) și care este caracteristic și altor ansambluri culturale coloniale grecești (orașe și teritorii) din bazinul vest și nord-pontic. Proporția dintre diferitele categorii de ceramică (hallstattiană, „nord-pontică”, de uz curent la roată, de bucătărie, de lux, amfore etc.) diferă de la o așezare la alta în funcție de caracterul așezării, depărtarea de Cetate etc.

6) Cît despre descoperirile de la Beidaud, acestea sînt încă incomplet și imperfect cercetate, iar relația dintre așezarea întărită de tip Babadag și eventual (?) nivel de tip Tariverdi cu totul neclară, pentru a putea justifica denumirea unui nou aspect cultural.

⁹⁴ P. Alexandrescu, *Dacia* 15, 1971, p. 319 urm.

ne lucrate cu mîna și a cîtorva piese (mîner de oglindă de bronz, cutie de piatră etc.) de tip scitic. Ansamblurile, deși getice ca ritual, indică aspectul compozit al civilizației materiale al aristocrației⁹⁵.

Fenomenul apropierii aristocrației locale de lumea coloniilor grecești a putut fi examinat mai adînc în ținuturile nord-pontice, grație unor mențiuni literare, oferite mai ales de Herodot, în legătură cu Olbia, dar și a unor texte epigrafice și constatări arheologice. La Olbia au fost înregistrate persoane cu nume „barbare” sau pe jumătate barbare, care posedau avere (sclavi, case) și adora divinități grecești⁹⁶. Este semnificativă situația de la Pantikapaion, unde din 4 epitafuri din secolul al V-lea î.e.n. două poartă nume barbare, dintre care acel Tychon, care se declară el însuși Ταυρος ἐὼν γένειν, poartă nume grecesc și este îngropat în necropola orașului după ritual grec, cu excepția obiceiului de a pune un strat de ocră pe cadavru⁹⁷.

Fără a afecta structura elenică a acestor orașe⁹⁸, asemenea documente luminează procesul de intrare al populațiilor negrecești, fie tracice sau scitice, la diverse nivele sociale, în cadrul comunității coloniale.

PRIMA DISTRUGERE A HISTRIEI

În anul 513 a avut loc campania regelui Darius împotriva sciților⁹⁹. Acest eveniment extraordinar s-a petrecut în bună parte la Dunărea de Jos, consumindu-se probabil nu departe de stepele basarabene. Indiferent de scopul urmărit de Darius prin această acțiune, ea s-a terminat prin-

⁹⁵ Idem, în *Histria* 2, p. 145 urm.; cele trei morminte tumulare, foarte apropiate unul de celălalt, par a fi aparținut unei singure parcele funerare, delimitate printr-o lotizare ale cărei urme se pot urmări și astăzi pe fotografiile aeriene, Alexandrescu, *Dacia* 22, 1978, p. 335, fig. 3. Cercetările arheologice începute de mine în 1964, încă nepublicate, în cadrul uneia dintre parcelele identificate, au dus la dezvelirea unui alt mormint de incineratie, cu elemente rituale similare (ofrande parțiale de cai), datînd din al treilea sfert al sec. al VI-lea. Elemente ale acestui ritual, în special ofrande de cai, reapar mai tirziu atît în Dobrogea, cit și în Muntenia, M. Irîmia, *Pontica* 9, 1976, p. 37, care le analizează cu prilejul publicării mormintului princiar de la Topraisar, jud. Constanța.

⁹⁶ Pentru bogata literatură sovietică a subiectului, vezi actele celui de-al II-lea Symposium de la Tshaltubo; vezi mai sus nota 24.

⁹⁷ CIRB, n°114 și 150. L. T. Jeffery, *Local Scripts of Archaic Greece*, Oxford 1961, p. 368, n°64, crede că această stelă „can hardly be earlier than the second half of V th., although the third line was apparently written in false boustrophedon”.

⁹⁸ Dezbaterea în jurul importanței elementului tragic la Thasos are, din punctul nostru de vedere, valoare paradigmatică. Ea poartă asupra ideii lui J. Pouilloux, *Recherches sur les cultes et l'histoire de Thasos*, Paris I, 1954, p. 30 urm., potrivit căreia acest oraș avea, încă din etapa colonizării, un important contingent de populație tracă, ce ocupa un loc de frunte atît demografic, cit și social, lăsînd o amprentă deloc neglijabilă asupra cultelor orașului. Această interpretare a fost rînd pe rînd șubrezită de Pierre Devambez, *JSav* 1965, p. 28 urm., Pierre Chamoux, *REG* 1959, p. 348 urm., și recent de A. J. Graham, *BSA* 1978, p. 92 urm.

⁹⁹ Pentru fixarea datei a fost decisivă lectura dată în 1948 de G. Cameron inscripției de la Bisutun, *JCuneiformSt* 5, 1951, p. 53 urm., cu întregirile lui Roland Kent, *ibidem*, p. 56 urm. și *Old Persian Texts*, New Haven 1953, p. 133 urm.; vezi G. Cameron, *Acta Iranica* 4, 1975, *Monumentum H.S. Nyberg* I, p. 77 urm.; Jack M. Balcer, *HarvStCIPhil* 76, 1972, p. 77 urm.; E. V. Černenko, *Skifo-persidskaya voïna*, Kiev 1984, p. 7 urm.

tr-un rezultat îndoielnic, producând în Peninsula Balcanică, mai degrabă decât instaurarea administrației persane¹⁰⁰, o mare tulburare. O dată cu răscoala unora dintre cetățile grecești (printre ele Bizanțul și Kalchedonul)¹⁰¹, triburile scitice, încurajate de sfârșitul expediției nereușite, au trecut Dunărea. Cîteva texte antice atestă prezența lor la sudul fluviului. Mă refer mai ales la locul din Herodot VI 40, unde se menționează, oarecum aluziv, un raid scitic în Chersoneszul Hellespontului, în anul 495 î.e.n. „Cum și în ce proporții s-a putut efectua trecerea lor în sud, nu se poate preciza din izvoarele istorice. După vagi indicații este posibil să fi avut loc infiltrații ale unor grupuri răzlețe, poate chiar în urma persilor sau mai degrabă ceva mai târziu. Cît privește regiunea în care aceste grupuri s-au putut răspîndi, ea poate fi chiar spațiul pe care s-a mișcat armata lui Darius, și anume Dobrogea și Tracia de răsărit. Aici, tulburările provocate de expediție au rupt echilibrul îndelungat care dăinuise pînă în 513; în golul produs de retragerea mării armatei s-au putut ivi grupuri scitice, dintre care unele au ajuns pînă la Chersonesz”¹⁰².

În mai multe cartiere din cetate, unde săpăturile au coborît pînă la nivelele cele mai adînci, se constată urmele distrugerii. În zona sacră de pe acropolă templele au fost arse și dărîmate aproape pînă la fundații. În sondajele din interiorul templului Afroditei a fost identificat stratul de distrugere, bogat în rămășițele carbonizate ale acoperișului din lemn și teracotă, amestecate cu numeroase resturi din obiectele votive, constînd din piese de fier (caruri votive) și bronz (decorații din foaie de metal ornamentală, probabil pentru porțile sanctuarului), teracote, vase ceramice, de alabastru și de piatră (*Dreifuschaalen* bogat decorate)¹⁰³ etc. Ca elemente de datare pot fi folosite fragmentele de cupă attică de tip C cu firnis negru, atribuite ultimilor ani ai acestui secol sau primilor ani ai celui următor¹⁰⁴. Observații concordante s-au făcut și în cursul cercetărilor întreprinse în mai multe puncte ale așezării civile. S-a constatat că cel mai recent nivel arhaic (NA III) încetează către sfîrșitul secolului al VI-lea sau începutul celui următor¹⁰⁵. Oarecum în aceeași vreme a fost constatată cenzura stratigrafică din așezarea rurală de la Tariverde¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Deși se constituie o satrapie persană cu numele *Skudra*, probabil imediat după terminarea campaniei scitice, aceasta nu depășea către nord linia munților Rodope, P. Alexandrescu, SCIV 7, 1956, p. 327 urm.; N. G. Hammond, Chiron 10, 1980, p. 53 urm.

¹⁰¹ Herodot V 26-27; Ktesias 29.17 Müller).

¹⁰² P. Alexandrescu, *art. cit.*, p. 336.

¹⁰³ K. Zimmermann și P. Alexandrescu, Dacia 24, 1980, p. 270 urm., cat. 3, fig. 3, 5.

¹⁰⁴ Ele se încadrează în grupa „Konservativ Richtung” a lui H. Bloesch, *Formen attischer Schalen*, Bern 1940, p. 113-119, pl. 32, în special 3 b (Berlin F 2044), din ultimul sfert al sec. al VI-lea; cf. Sparkes și Talcott, *Agora* 12, cat. 398-414. Piese de histriene se grupează către începutul seriei de la Agora.

¹⁰⁵ S. Dimitriu, Dacia 8, 1964, p. 133, nota 1. Cele mai recente materiale ceramice sînt skyphoi attici cu figuri negre din grupul CHC: *Histria* 4, cat. 347, 348, 351, 352, 353.

¹⁰⁶ Cel mai recent fragment ceramic este dintr-o cupă attică tîrzie cu figuri negre, *Histria* 4, cat. 437, din grupul „Leafless”, datat 500-490 î.e.n.

O descoperire din necropola tumulară pare a se alătura aceleiași context cronologic și istoric. Tumulul XII adăpostea un mormînt¹⁰⁷ datînd din aceeași vreme (510-490 î.e.n., după cel mai recent obiect din inventarul funerar)¹⁰⁸, caracterizat printr-un ritual princiar, similar celui constatat în morminte getice, ceva mai vechi din aceeași necropolă (mormîntul constituit pe locul incinerării mortului pe rug mare de suprafață). Alături de zona de ardere au apărut 35 de schelete umane, amestecate cu părți de schelete de cai și asini, lipsite de inventar și fără harnașament, aruncate unele peste altele în două grămezi dispuse lângă rug. Expertiza antropologică a determinat prezența unor indivizi de tip „nord-iranian“ și „nordic“, precum și a unor copii și femei, alături de bărbați. Mormîntul a fost interpretat ca aparținînd unui personaj din aristocrația tribală getică, în cinstea căruia s-au practicat sacrificii umane și animale cu caracter expiator, în legătură cu lupte ce au avut loc în preajma Histriei. Mormîntul din tumulul XII poate fi pus în legătură cu aceleași evenimente care au provocat distrugerile constatate în Cetate, și cărora orașul le căzuse victimă în jurul anului 500 sau în primul deceniu al veacului al V-lea î.e.n.

Este greu de inserat aceste constatări arheologice în contextul istoric — și el lacunar — al ținutului de la Dunărea de Jos. Avem probabil de-a face cu urmele lăsate de raidurile scitice care se revărsau peste Dunăre, în deceniile care au urmat retragerii persane¹⁰⁹. Despre amploarea mișcărilor din masa triburilor scitice avem de curînd informații referitoare la nordul fluviului. Este vorba de constatările echipei de arheologi care lucrează la Olbia și în teritoriul ei rural. „Von den zahlreichen (ungefähr 70) archaischen Siedlungen der olbianischen Chora, die sich in der 2. Hälfte des 6. Jhr. über ein ausgedehntes Gebiet vom heutigen Nikolajev im Norden bis Očakov im Süden und noch weiter an den beiden Ufern des Berezan'-Limans entlang erstreckten, war in den 70er bis 60er Jahren des 5. Jhs praktisch nur noch eine einzige am Leben geblieben, die zudem unmittelbar Nähe der Stadt (Zakisova Balka)“¹¹⁰. Aceeași soartă au avut-o și așezările de pe malurile Nistrului Inferior. Acțiunea sciților s-a resimțit pînă în Crimeea și peninsula Taman.

În stadiul actual al cercetărilor, fenomenul acestei expansiuni scitice care a urmat retragerii persilor nu poate fi încă examinat mai aproape, pentru a stabili etapele și direcțiile sale de atac. Nu avem încă publicații detaliate ale cercetărilor sovietice, iar cele românești sînt încă la început.

¹⁰⁷ Pentru această descoperire vezi P. Alexandrescu și V. Eftimie, *Dacia* 3, 1959, p. 142 urm.; Alexandrescu, în *Histria* 2, p. 155 urm., fig. 19-21, pl. 71-73; dr. D. Nicolaescu Plopșor, *ibidem*, p. 383 urm.; dr. C. Rîșcuția și dr. D. Nicolaescu Plopșor, *ibidem*, p. 354 urm., pl. 103-117; A. Bolomey, *ibidem*, p. 387 urm. fig. 111-113, pl. 118-119. Un rezumat în limba franceză al acestor cercetări a fost publicat recent, cu unele inexactități, de W. Wolska, *Acta Praehistorica et Archaeologica* 11/12, 1980/81, p. 99 urm.

¹⁰⁸ O hydrie attică cu figuri negre, datată 510-490, cf. *Histria* 4, cat. 317.

¹⁰⁹ Em. Condurachi, în *Omăgiu lui C. Daicoviciu*, București 1960, p. 114.

¹¹⁰ Iu. G. Vinogradov, *Chiron* 10, 1980, p. 77 urm.

Distrugerea Histriei pare însă a fi fost unul din efectele ei, cîndva în jurul anului 500 sau în primul deceniu al veacului al V-lea, ca și raidul mai îndepărtat care a atins Chersonезul tragic.

FORMAREA REGATULUI ODRIS ȘI NOILE RELAȚII CU SCIȚII

Perioada tulbure a incursiunilor scitice s-a încheiat curînd. Căci una din principalele consecințe ale campaniei lui Darius a fost crearea condițiilor externe favorabile închegării uniunii de triburi de sub conducerea regilor odrisi. Statul nou creat și-a stabilit granița sa de nord pe Dunăre.

Din cunoscutul pasaj din Herodot IV, 78-80, despre conflictul dintre Skyles și Oktamasades, fiii lui Ariapeithes, regele sciților, reiese că granița regatului odrizilor era fixată pe Dunăre. Armata lui Oktamasades, îndreptîndu-se împotriva Traciei, se oprește pe acest fluviu, unde întîlnește armatele odrise conduse de Sitalkes. Acest episod din luptele dinastice din regatul scit a fost auzit de Herodot la Olbia, probabil de la același personaj care i-a expus și genealogia regilor sciți pînă la Idanthyrsoș, și anume de la acel Tymnes, care fusese *epitropos* al lui Ariapeithes. La data cînd Herodot l-a auzit, episodul era consumat și Oktamasades fusese, sau era încă, regele sciților. Pentru fixarea cronologică a episodului, este importantă cunoașterea datei la care Herodot a fost la Olbia. Dacă admitem că ea a avut loc către 450 î.e.n., episodul pe care îl discutăm s-a petrecut înaintea acestei date, dar nu cu prea multă vreme, deoarece Sitalkes (care va muri în luptă la 424 î.e.n.) se găsea în primii ani de domnie, de vreme ce se ocupa cu aplanarea conflictelor legate de succesiunea tronului. Episodul a avut loc deci în ultimii ani ai primei jumătăți a veacului al V-lea î.e.n.

Dar Dunărea devenise încă mai de mult granița dintre sciți și odrisi. Tot Herodot comunică faptul, interesant pentru istoria balcanică a vremii, al căsătoriei lui Ariapeithes, tatăl lui Skyles și Oktamasades, regele sciților, cu fiica lui Teres, fondatorul regatului odris. Putem presupune că această căsătorie, dovedind pentru momentul încheierii ei raporturi de prietenie între cele două neamuri, a consemnat recunoașterea Dunării de graniță între ele. Ea a putut avea loc în deceniul al șaptelea, căci fiul care a rezultat, nu altul decît însuși Oktamasades, avusese timp încă înainte de 450 să preia tronul, după alungarea fratelui său, și să lichideze conflictul cu Sitalkes. Deceniul al șaptelea reprezintă și data cea mai veche care se poate stabili, la care Dunărea era hotarul nordic al odrizilor. Aceasta a însemnat oprirea expansiunii scitice către sud.

—În același context istoric se situează și o altă informație a lui Herodot, și care interesează direct istoria Histriei. Din pasajul în care se povestește viața tragică a lui Skyles aflăm că acesta era fiul unei femei din Histria, care „l-a învățat limba și carte elinească” (IV 87). Tatăl său, regele Ariapeithes, luase în căsătorie o histriană. Or, această legătură matrimonială avea în lumea grecească și barbară o valoare politică precisă și era menită să dea o anumită semnificație relațiilor politice dintre cele

două părți¹¹¹. Tradiția unor căsătorii princiare era cunoscută coloniștilor milezieni din propria lor țară. Ele pecetluiau uneori complicatele raporturi dintre orașele ioniene și regatele anatoliene, în special cel al Lydiei¹¹². Nu este deci exclus ca aceea dintre Ariapeithes și femeia de la Histria să fi pus capăt conflictului care a lăsat atâtea ruine în cetatea de lângă gurile Dunării.

Practica a fost continuată de fiul născut din această alianță, de Sky-les însuși. Căsătoria sa olbiană¹¹³ se adaugă altor indicii, puse recent în valoare de Iu. Vinogradov, atît din analiza textului lui Herodot, cît și din alte categorii de izvoare, care par a dovedi că, încă de pe vremea lui Ariapeithes, orașul se afla nu numai în raporturi bune cu sciții, ci chiar sub autoritatea acestora¹¹⁴.

HISTRIA IN ARHAISCHER EPOCHE

P. Alexandrescu

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit ist eine Folge derjenigen, die in der vorigen Nummer dieses Jahrbuchs veröffentlicht wurde. Der Verfasser berichtet nur über die goldene Epoche der Geschichte von Histria, von der Mitte des 5. Jhs. v.u.Z. bis zur ersten Zerstörung der Burg, und knüpft diese an die bewegten Zeiten an, die dem Feldzug Darius' gegen die Skythen folgten.

Es werden einige Aspekte der Bautätigkeit in der Tempelzone und im Zivilviertel, die Produktion der lokalen Werkstätten, die Beziehungen zu den Geten, der Prozess des Eindringens der nichtgriechischen Elemente, und zwar der thrakischen und skythischen Elemente, im Rahmen der hellenistischen Kolonialgemeinschaften besprochen.

Der Abschnitt, in dem die Endphase dieser Periode erörtert wird, weist auf die Entstehung des Odridenreichs und auf die Beziehungen zu den Skythen im neuen historischen Zusammenhang hin.

¹¹¹ L. Gernet, *Mariages de tyrans*, in *L'anthropologie de la Grèce*, Paris 1968, p. 359 urm. Femeia indeplinea funcția de gaj în „comerțul“ matrimonial, ca simplu semn de alianță sau de gaj-ostatec, menit a încheia prin supunere un conflict.

¹¹² S. Mazzarino, *Fra Oriente e Occidente*, Firenze 1947, p. 214 urm.; H. Berve, *Die Tyrannis bei den Griechen I*, München 1967, p. 89 urm.; S. I. Svencickaya, VDI 1978, i. p. 26 urm.

¹¹³ Herodot, IV 78.

¹¹⁴ Iu. G. Vinogradov, Chiron 10, 1980, p. 77 urm.; idem, VDI 1981, 3, p. 61: „Olbia, în cea mai mare parte a sec. al V-lea, a fost condusă de un regim aristocratic; fie printr-un «locotenent» numit de sciți, care — prin analogie cu sistemul administrativ persan — ar putea fi numit «satrap», fie de un protejat al sciților, desemnat de mediile grecești prin termenul de tiran (ceea ce Berve numește *Vassaltyrann*, P. A.). În primul caz ar putea fi vorba de Arichos sau de Eminakos, în cel de-al doilea de Tymnes, epitrop al regelui Ariapeithes“. În nota 94, Vinogradov adaugă: „Din Herodot, IV 76, nu se înțelege valoarea termenului de ἐπίτροπος, care ar putea fi înțeles ca locotenent (satrap) sau administrator“. Valoarea cuvintului se poate însă stabili tot la Herodot. Atunci cînd istoricul grec aduce vorba despre Aristagoras, fiul lui Molpagoras, cumnatul lui Histiaios din Milet, în perioada în care acesta ținea locul lui Histiaios, el e desemnat ca ἐπίτροπος: τῆς δὲ Μιλήτου ἐτόρχανε ἐπίτροπος ἕως Ἀρισταγόρου ὁ Μολπαγόρεω (V 30); πυνθάνομαι, ἴστιάει, ἐπίτροπον τὸν σὸν, τῷ σὺ Μίλητον ἐπίτρεψας, νεώτερα ἐς ἐμὲ πεποιχμένα πρόγματα (V 106).